

його пошукову активність. Адже найкраще запам'ятовується саме той матеріал, що був віднайдений учнем самостійно, був ним особисто відчутий і пережитий. Учитель, який допоміг самостійному творчому пошуку вихованця, – двічі вчитель, тому що те, чого учень досяг самостійно, має для нього особливу цінність.

Література:

1. Гуковский Г. А. Изучение литературного произведения в школе: Методологические очерки о методике. – М. : Просвещение, 1966.
2. Лотман М. Ю. О поэтах и поэзии: Анализ поэтического текста. – М. : Искусство – СПГ, 1996. – 848 с.
3. Чирков О. С. Основы теории литературы. Часть первая / у співавторстві з М. Дубиною, – К., 1997. – 63 с.

Петров О. В., Петров В. Ф.*

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ УЧНІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ

У статті висвітлено провідну роль учнівського самоврядування в процесі соціалізації школярів.

Демократизація та гуманізація навчально-виховного процесу ставить педагогічні колективи загальноосвітніх навчальних закладів перед необхідністю пошуку нових шляхів організації позакласної й позашкільної виховної роботи з учнівською молоддю. У Законі України «Про освіту» наголошується, що перед педагогічними колективами постають нові відповідальні завдання, сутність яких полягає у формуванні в учнів орієнтирів на загальнолюдські цінності, почуття любові до своєї держави, її народу, готовності брати активну участь у процесах державотворення. Отже, одним із пріоритетних завдань системи загальної середньої освіти має стати діяльність щодо активної соціалізації учнівської молоді [1].

Соціалізація дітей відбувається під впливом величезної кількості відповідних суспільних структур та інститутів, виховна роль яких по-різному виявляється на вікових стадіях цього процесу. Важливим виховним фактором є найближче соціальне оточення, у якому проходить життя й діяльність учня, тобто середовище у вузькому розумінні цього слова – сім'я, дитячий колектив, товариші, дорослі люди, з якими безпосередньо спілкуються школярі.

Суть соціального замовлення суспільства школі полягає у вихованні особистості, яка володіє не тільки певною сумою знань, умінь і навичок, а й здатна активно включитися в демократичні процеси, які відбуваються в нашій країні, стати учасником самоврядування народу. Одним із важливих факторів формування в учнів таких якостей є учнівське самоврядування, головне завдання якого полягає у формуванні й розвитку

---

* © Петров О. В., Петров В. Ф.

НАУКА – ШКОЛІ

соціально активної, гуманістично спрямованої особистості з глибоко усвідомленою громадянською позицією, почуттям національної самосвідомості.

Учнівське самоврядування є необхідним елементом, одним з головних напрямів не тільки вдосконалення навчально-виховного процесу в будь-якому закладі освіти, але й головною формою соціалізації учнівської молоді.

Самоврядуванню як першопочатковій суспільній функції притаманні якості самоорганізуючої системи:

- вільний, спонтанний характер виникнення організації та управління нею (структура та функції);
- збіг суб'єкта мети із суб'єктом дії в її реалізації в безпосередній або представницькій формі;
- мобільний і варіативний характер його структури та функцій, діяльності та складу керуючих осіб;
- спонтанне вільне висування та самовисування лідерів, визначення статусу неформального лідерства як вирішального в управлінському процесі, перевага авторитету лідера над його особистими повноваженнями;
- делегування владних функцій за принципом «знизу вверх» і «зверху вниз»;
- поєднання добровільного прийняття групою (організацією, колективом) сформованих принципів, способів і норм управлінської діяльності, включаючи вироблення особистих принципів, способів, норм, з управлінськими інноваціями, захоплення управлінських ініціатив.

У молодіжних колективах та об'єднаннях самоврядування можна розглядати й класифікувати за різними ознаками: сферою предметної діяльності, рівнями суб'єкта самоорганізації, формами та видами самоврядної діяльності, цілювою спрямованістю (суспільною значущістю) самоорганізації учнів.

За предметним змістом діяльності учнівського колективу самоврядування поділяється на самоврядування у сфері навчання, трудової практики та суспільної праці, організації порядку та дисциплінарних відносин, улюбленої діяльності, учнівського побуту та дозвілля, фізкультури і спорту, художньо-естетичної діяльності.

Самоврядування може розвиватися на рівні класу (групи), школи, компактного регіону (мікрорайону, району, міста). За способом (формою) вияву, функціонування, воно може бути безпосереднім (загальні збори або саморегуляція неформальних, відкритих, мобільних груп та об'єднань) і представницьким (діяльність виборних органів та осіб), колегіальним та єдиноначальним.

Однією з відмінних рис самоврядування є його поліморфність – багатоманітність і самотутність форм вияву та структурних утворень. Разом із тим організаційна структура учнівського самоврядування характеризується певними тенденціями до уніфікованості та стандартності, що зумовлено особливостями

внутрішніх зв'язків у системі та процесу навчально-виховної діяльності. До структури учнівського самоврядування входять: організації, органи, одноосібне управління (лідерство), тирчасові (ситуативні) управлінські органи.

Суттєву роль у дослідженні соціологічних аспектів учнівського самоврядування відіграє виділення й розуміння його основних функцій. Такими є соціалізуюча (соціально-адаптуюча), допоміжна організаційно-практична (інструментальна), компенсаторна, інноваційна функції.

Соціалізуюча (соціально-адаптуюча) функція – це основна функція учнівського самоврядування у процесі самоорганізації учнів, їх соціалізації (соціальної адаптації), яка поєднує в собі вирішення таких найважливіших завдань виховання:

- підтримання інтересу учнів до навчання, трудової, суспільно-громадської діяльності;
- забезпечення конкретних умов для виявлення та розвитку здібностей учнів, інтелектуальних, вольових, моральних якостей;
- створення умов і механізмів самостійного пошуку, самоперевірки життєвих планів і перспектив.

Допоміжна організаційно-практична (інструментальна) функція. Самоврядування виконує специфічну функцію щодо регулювання взаємовідносин у навчальному закладі. Воно нібито прикладається до організаційно-управлінських функцій педагогів та адміністрації з тим, щоб, з одного боку, полегшити виконання ними цих функцій за рахунок самоорганізації учнів, а з іншого – дотримуватися певною мірою учнівських інтересів. Організаційно-практична функція, як правило, копіює існуючі структури управління та влади, поєднує «законодавчу» та «виконавчу» функції.

Функція компенсації. Заклади освіти не завжди можуть задовольнити різнобічні потреби учнів у сфері навчання, побуту, дозвілля. Там, де в життєдіяльності учнівських колективів є ті чи інші порожнини, які, так би мовити, не заповнюються педагогами, у дію вступають механізми самодіяльності та самоорганізації, а отже, механізми самоврядування. Тобто в умовах демократизації навчально-виховного процесу самоврядування чутливо реагує на існуючий у ньому вакуум і намагається заповнити його різними видами діяльності.

Інноваційна функція. Учнівське самоврядування є одним з виявів творчості школярів. Воно не може успішно розвиватись без застосування творчих, інноваційних підходів.

Разом із тим, одним з головних завдань організації учнівського самоврядування є соціалізація учнів, набуття ними організаційних умінь і навичок. Цю проблему порівняно мало висвітлено як у педагогічних, так і в соціологічних дослідженнях, на що звертають увагу І. Іванов, В. Коротов, Г. Філонов та інші.

Таким чином, за умов державотворення в Україні докорінно

змінюється мета, стратегія й тактика самоврядування. Його суть насамперед полягає в активній соціалізації молоді, формуванні гідного громадянина незалежної держави на основі загально-людської моралі, національної культури, традицій і духовності українського народу.

Загальновідомо, що основою виховної системи, її творцем і реалізатором є колектив навчального закладу, який має необхідні умови для здійснення соціалізації учнівської молоді через створення гуманістичної, самореалізуючої виховної системи. Для цього педагогічним колективам необхідно пройти три етапи свого формування та розвитку.

Перший етап – це становлення виховної системи, коли в колективі через ділові настанови накреслюються головні орієнтири в організації процесу виховання, проектується виховні цінності. Початок цієї роботи застає вчителів та учнів на різному рівні професійного, морального та вікового розвитку. Посилюються суперечності, виділяються лідери, групи, між якими виникають напружені взаємини, іноді навіть конфлікти. Відбувається болочий процес переоцінки минулого, перегляду педагогічних позицій. При цьому шкільний колектив виступає як головна мета системи. Атмосфера пошуків, гострих дискусій охоплює не тільки педагогічний колектив, а й учнівське середовище. Поступово в ньому виділяються активні прибічники згуртованості шкільного колективу. Взаємодія з навколишнім середовищем ще носить стихійний характер. Взаємозв'язки між компонентами системи нестійкі, вони можуть виступати автономно й відпрацьовуються окремо. При цьому слід урахувати, що перший етап не можна затягувати в часі, для його прискорення доцільно використати ефект упродовження окремих новацій. Це дає змогу інтенсифікувати процес утворення системи й досягти очікуваного його учасниками підвищення якості колективного життя як школи, так і кожного її класу.

Другий етап пов'язаний із розробкою змісту діяльності та побудовою структури системи самоврядування. Остаточно утверджується такий вид діяльності, який створює систему. Відпрацьовуються найефективніші форми та методи масових виховних занять, удосконалюються їх традиційні форми. Колектив школи бурхливо розвивається, розширюється міжвікове спілкування, самоврядування, створюються сприятливі умови для колективної творчості, поліпшується процес масової соціалізації учнівської молоді через колективну творчу діяльність. Ці напрями охоплюють як вчителів, так і учнів. Останні оцінюють об'єктивні переваги впорядкованої виховної діяльності, усвідомлюють важливість взаємної відповідальності в досягненні спільних успіхів.

На цьому етапі може виникнути перевантаження дітей та дорослих у сфері громадської роботи. За подібної ситуації важливим є регулювання їхньої зайнятості. Характерною ознакою другого етапу є ускладнення взаємодії з навколишнім середо-

вищем. Саме це дуже важливо в роботі класного керівника, оскільки зростання інтересу дітей до внутрішкільних справ зумовлює послаблення негативного впливу вуличних, дворових компаній, зводить до мінімуму створення груп ризику. Крім того, між «вулицею» та школою посилюється боротьба за особистість учня.

Третій – завершальний етап, який характеризується тим, що виховна система формується остаточно: кожен її компонент посідає конкретне місце, зв'язки системи міцніють, шкільне життя впорядковується. Система починає працювати в оптимальному режимі, у результаті чого посилюються інтеграційні процеси в навчально-виховній діяльності, органічно пов'язуючи її в єдине ціле. Межі організаційних форм навчання стають тісними, поступово починається пошук більш гнучких шляхів колективного пізнання. На цьому етапі шкільний колектив виступає як співдружність дітей і дорослих. Унаслідок спільної діяльності переважає педагогіка відносин, а не заходів. У педагогів формується нове мислення, побудоване на глибокому самоаналізі, підвищується інтерес до науки, зароджуються тісні зв'язки з педагогами-вченими, формується новий тип учителя – дослідника й експериментатора.

Отже, учнівське самоврядування посідає особливе місце у становленні системи виховної роботи в закладах освіти, перспективна мета якого – допомогти учням знайти застосування власним силам і можливостям, заповнити вакуумний простір, реалізуючи власні інтереси і водночас зберігаючи своє «обличчя», свою індивідуальність.

Характерною особливістю учнівського самоврядування є різноманітність його структур, форм та змісту, напрямів діяльності. Про цьому єдиними є організаційно-правові засади, цілі та завдання, принципи та методи педагогічної підтримки учнівських ініціатив. Серед таких форм і проявів учнівського самоврядування найпоширенішими є:

- шкільні республіки, учнівські парламенти, сенати, міністерства, комітети – форми та структури, які моделюють політичний устрій країни, відтворюють відомі учням форми діяльності державних установ і громадських організацій; є водночас формою управління життєдіяльністю закладу й засобом виховання, підготовки учнів до майбутнього життя в реальному суспільстві;

- ради старшокласників, ради лідерів, які об'єднують найбільш активну частину учнівства. Вони формуються за принципом як представництва від первинних осередків чи колективів, так і команди, куди обраний лідер на певний термін підбирає «співробітників», які відповідають за реалізацію окремих напрямів роботи і, крім завдань суто організаційних, мають, як правило, і завдання виховання лідерів, формування в них лідерських якостей;

- ради справ, ініціативні групи – це, як правило, добро-

НАУКА – ШКОЛІ

вільні тимчасові колективи, які створюються для виконання конкретного завдання й після його реалізації припиняють свою роботу; можуть існувати в кожному учнівському колективі поряд з іншими формами організації; саме вони здатні надати можливість учневі виявити себе в різних видах діяльності;

– клуби, об'єднання за інтересами, провідними принципами яких є добровільність і відповідність діяльності запитам та інтересам їх членів. Тому саме в дитячих об'єднаннях і клубах – мистецьких, театральних, спортивних, туристських тощо – здійснюється активна соціалізація учнівської молоді, дитяча ініціатива набуває особистісного забарвлення, неформальної самостійності;

– школи лідерів, досвід роботи таких структур дозволяє віднести школу лідерів до форми активної соціалізації, бо професійно правильно організовані заняття є засобом не тільки навчання й здобуття певних знань про основи управління, психологію, методику організації різних справ, але й практичної реалізації цих знань у повсякденній роботі лідера;

– дитячі громадські організації – найвищий прояв дитячої самостійності, комплексна реалізація соціальних, виховних, організаційних, комунікативних, психологічних, творчих завдань;

– конференції старшокласників, форуми – це визнані форми активного формування громадської думки учнівської молоді з проблем, що їх хвилюють, засіб комплексної організації розумової діяльності;

– навчально-організаційні збори – комплексна форма підготовки активістів до роботи у структурах учнівського самоврядування, моделювання та ігрове опрацювання управлінських ситуацій, актуалізація досвіду, планування справ учнівського самоврядування в школі, районі, місті, просто спілкування з однолітками й дорослими – усе це дає великий творчий поштовх удосконаленню роботи в колективі. Ті, хто мають досвід участі у зборах, відрізняються активністю, певною технологічною грамотністю, відкритістю, комунікабельністю;

– цільові проекти – організація діяльності учнівського, й не тільки учнівського, громадського самоврядування на принципах цільового проектування, сучасний ефективний засіб включення громадськості в реалізацію регіональної освітньої політики.

Таким чином, готовність підлітка взаємодіяти із соціумом є умовним показником його позитивної соціалізації та визначається за такими критеріями:

а) суспільно ціннісна спрямованість;
б) свідома соціальна поведінка;
в) соціально-психологічні компетентності, які формуються в ході засвоєння особистістю системи спілкування та через включення в суспільну діяльність.

Результатом успішного процесу соціалізації особистості підлітка є його готовність взаємодіяти з соціумом.

Література:

1. Закон України «Про освіту» // Освіта. – 1996. – 18 грудня.
2. Новикова Л.И. Самоуправление в школьном коллективе. – М., 1988.
3. Трикутник // Столична освіта. – 2000. – Вип. 6.
4. Чугаєвський В. Г. Учнівське самоврядування в національній школі. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2004.
5. Горбатюк Л. В. Управління самостійною діяльністю студентів в умовах інформаційних технологій [Текст] / Л. В. Горбатюк // Зб. наук. пр. Пед. науки / Бердян. держ. пед. ун-т. – Бердянськ, 2003. – № 2.
6. Лошакова Т. Ф. Педагогічне управління процесом створення комфортного середовища в освітньому закладі : Монографія [Текст] / Т. Ф. Лошакова. – Екатеринбург: Вид-во Дому Вчителя, 2001.
7. Філософський енциклопедичний словник [Текст] / За ред. Є. Ф. Губського, Г. В. Корабльової, В. А. Лутченко. – М. : Інфра-М, 2007.

Суходольська Н. П.*

**МЕТОДИКА РОБОТИ З ТЕСТОВИМИ ЗАВДАННЯМИ
ПРИ ВИВЧЕННІ СУСПІЛЬСТВОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН**

У статті розглянуто сутність, значення, види та форми педагогічного тестування знань учнів і студентів. Обґрунтовано важливість та перспективність застосування тестування в навчальному процесі. Наведено приклади застосування тестового контролю з предмета «Основи правознавства».

Сучасне суспільствознавство є складною системою історичних, економічних, соціологічних, психологічних та інших знань. Його вивчення дозволяє молоді увійти у світ суспільних відносин, розібратися в їх труднощах, засвоїти загальноприйнятні норми і принципи, що регулюють суспільне життя, визначити особисті ідеали й цінності. Провідну роль у цьому процесі пізнання суспільства й самих себе відіграє педагог-суспільствознавець. Саме від його професійних знань та вмінь залежить успіх процесу соціалізації нових поколінь. На цьому шляху педагог вимушений постійно розв'язувати низку суперечностей: між традиційною системою освіти й новітніми вимогами часу до професійних якостей вчителя (викладача); між станом теорії освіти та існуючими потребами у зміні підходів, форм та методів навчання; між потребами застосування передових технічних засобів навчання та реальною матеріальною базою конкретного навчального закладу. Для розв'язання цих суперечностей педагог має бути професійно компетентною особистістю, здатною максимально ефективно передавати свої знання та досвід молодому поколінню, використовуючи передові педагогічні технології, у тому числі комп'ютерні, новітні засоби навчання. Усе це сприятиме зростанню інтересу молоді до навчання, який значно послабився через збільшення обсягу інформації та переобтяження нею учнів (студентів), через соціальну неста-

* © Суходольська Н. П.